

## ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ŞEFKAT VE MERHAMET DEĞERLERİNE SAHİP OLMA DURUMLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Bilal KARTAL<sup>1</sup>  
Dr. Öğr. Üyesi Özgür TURAL<sup>2</sup>  
Büşra KANSIZOĞLU<sup>3</sup>

### ÖZET

İnsan, sosyal bir varlık olarak yaşamını belirli davranış ve ilişkiler etrafında şekillendirir. Bu, günlük yaşam denilen kavram içinde anlam bulur ve bu anlam, bir dizi değer birleşimi ve yaşantıya katkılarıyla oluşur. Değerler, insanın zihinsel ve duygusal süreçleriyle yakından bağlantılıdır ve yaşamını şekillendiren davranışların temelini oluşturur. Bu çalışma özellikle şefkat ve merhamet değerlerine odaklanmakla birlikte, çalışmada bu değerlerin anlam açısından birbirine yakınlığı vurgulanmıştır. Günlük hayatta insanlar sıklıkla bu iki kavramı birbirinin yerine kullanabilmektedir. Çalışmada Üniversite öğrencilerinin şefkat ve merhamet değerleri, çeşitli demografik faktörlerle ilişkilendirilerek incelenmiştir. Bu bağlamda cinsiyet, yaş, fakülte/yüksekokul, başarı durumu gibi değişkenler değerlendirilmiştir. Bu çalışma, Hakkari Üniversitesi öğrencileri üzerinde yapılmış olup, öğrencilerin şefkat ve merhamet değerlerinin farklı demografik değişkenlerle ilişkisini incelemiştir. Çalışmada betimsel tarama metodu kullanılmıştır. Katılımcı öğrencilerin araştırma kapsamındaki değerlere sahip olma düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada kadın öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla daha yüksek düzeyde bir şefkat ve merhamete sahip olma durumları söz konusudur. Cinsiyetin yanı sıra yaş, başarı durumu ve birlikte yaşama değişkenlerinin de öğrencilerin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Şefkat, Merhamet, Değerler, Üniversite Öğrencileri.

<sup>1</sup> Dicle Ün., İlahiyat Fak. ORCID ID: 0000-0001-9537-3835, bilalkrtl@gmail.com

<sup>2</sup> Hakkari Ün., ORCID ID: 0000-0001-5211-7030, ozgurtural@windowslive.com

<sup>3</sup> Hakkari Ün., ORCID ID: 0009-0003-8881-1800, brana571@gmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received: 04/10/2023–Kabul Tarihi/Accepted: 13/10/2023

## EXAMINATION OF UNIVERSITY STUDENTS' LOVINGKINDNESS AND COMPASSION VALUES IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES

Assist. Prof. Bilal KARTAL  
Assist. Prof. Ozgur TUTAL  
Busra KANSIZOGLU

### ABSTRACT

Human beings shape their lives around specific behaviors and relationships as social beings. Within this concept known as daily life, meaning is found, and this meaning is formed through the combination of a series of values and their contributions to experiences. Values are closely connected to a person's cognitive and emotional processes, forming the foundation of behaviors that shape their lives. While this study particularly focuses on lovingkindness and compassion values, the proximity of these values in terms of meaning is emphasized. These concepts are complex and have been addressed by different disciplines. In the study, university students' lovingkindness and compassion values were examined in relation to various demographic factors. Contextually, variables such as gender, age, faculty/school, and academic achievement were evaluated. In the study conducted at Hakkari University, the relationship between students' lovingkindness and compassion values and different demographic variables was investigated. A descriptive survey method was employed. It was determined that participants had high levels of lovingkindness and compassion values within the scope of the research. The study found that female students exhibit a higher level of lovingkindness and compassion compared to male students. In addition to gender, age, academic achievement, and cohabitation variables were also statistically significant in terms of influencing students' levels of lovingkindness and compassion values.

**Keywords:** Lovingkindness, Compassion, Values, University Students.

### GİRİŞ

İnsanın günlük yaşamı, belirli davranış ve ilişkiler çerçevesinde şekillenmektedir. Bu davranış ve ilişkiler, günlük yaşam denilen kavramla ifade edilmektedir. Günlük yaşam, bir anlam çerçevesinde gerçekleşmekte ve bu anlam da birtakım değerlerin bir araya gelmesi ve bunların yaşantıya katkıları bağlamında oluşmaktadır. Değerler, insanın bilişsel ve duygusal süreçleriyle yakından ilişkili olduğundan insanın bütün yaşamını şekillendiren davranışların üretilmesine yol açmaktadırlar. Değerler; gündelik eylemlere motivasyoneel olarak rehberlik eden bir karar alma çerçevesi sağladıklarından, insanlığın varoluşundan beri insanoğlunun tutum ve davranışlarını günlük yaşam gereksinimleri doğrultusunda yönlendirmekte ve yaşamlarını biçimlendirmeye yardımcı olmaktadır (İlter, 2020; Gündoğan & Kartal, 2022; Kartal & Kartal, 2022).

İnsanların yaşamları ve davranışlarını etkileyen çok sayıda değer bulunmakla birlikte bunlar içerisinde özellikle şefkat ve merhamet günümüzde insanların ihtiyaç duyduğu sosyal bağlılık ve empatiyi artırmada önemli görülmektedir.

Şefkat ve merhamet kavramları anlam açısından birbirine çok yakın değerlerdir. Günlük hayatta çoğu insan tarafından bu iki kavram, birbirinin yerine kullanılabilir. Bu kullanım, kimi zaman dini literatür kimi zaman felsefi kimi zaman da psikolojik literatür çerçevesinde gerçekleşmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere şefkat ve merhamet kavramları birçok disiplinin ele aldığı kavramlardır. Bu kavramlara daha çok ilahiyat, felsefe ve eğitim bilimleri literatüründe rastlanmaktadır. Ancak son zamanlarda psikoloji, psikiyatri ve sağlık bilimlerinde de bu kavramlar ele alınmaktadır. Bu durum, şefkat ve merhamet değerlerinin çok boyutlu oluşlarından kaynaklanmaktadır.

İnsan davranışının niteliğinin değerlerden bağımsız olmadığı düşüncesinden hareketle insanların hem kendi aralarındaki ilişkileri hem de diğer canlılara ve doğaya karşı bir sistem dâhilinde hareket ettikleri görülmektedir (Gündoğan, 2022). Bu sistemin içeriği bazen olumsuz iken bazen de olumlu yönde bir görünüm oluşturmaktadır. Bu farklılık bazen de kişiden kişiye olacak şekilde görülmektedir. Ancak bütün bunların ötesinde “insan” kavramının içeriğini oluşturan bazı nitelikler, birçok kişide ortak olarak bulunmaktadır. Bu nitelikler, insanların duygu ve davranışlarını, sosyal ilişkilerin sağlamlığı ve yaşamın sürdürülebilirliği yönünde destekleyici rol üstlenmelerine yöneliktir. İşte şefkat ve merhamet duyguları da bünyelerinde bu konuda çok büyük etki gücü barındıran değerlerdir.

Şefkat, genel anlamda sevme ve koruma isteği çerçevesinde gerçekleşen bir duygudur. Hem insan hem de hayvanlarda bulunma yönüyle oldukça karmaşık bir olgudur. Şefkatin meydana gelmesinde hem biyolojik hem de psikolojik faktörlerin devrede olmasından hareketle şefkat duygusu ele alınırken de sınırlı açıklamalarla yetinmemek gerekmektedir. Bir annenin doğacak veya yeni doğmuş bebeğine karşı olan şefkati ele alındığında annenin büyük acı ve yorgunluklara nasıl katlandığı, şefkatin hem biyolojik hem de psikolojik yönüne iyi bir örnek sayılmaktadır. Annenin bebeğe karşı olan bağlılığını arttıran oksitosin hormonu, annenin bebeğe olan şefkatinin biyolojik yönünü oluşturmaktadır. Bu durumda anne her ne kadar yorulsa, uykusuz kalsa ve acı çekse de bebek ile olan yakınlığı, bebeği kucağına alması, emzirmesi gibi davranışlar onun bebeğe olan bağlılığını arttırmakta ve biyolojik şefkat meydana gelmektedir. Bu şekilde annede oluşan sevgi ile de bebeğe karşı psikolojik şefkat meydana gelmektedir. Anne sevgisinin bir nesnesi konumunda olan bebek, annenin sevgi ihtiyacını karşılayan ve duygusal doyuma ulaşmasını sağlayan güzel bir ödül olarak psikolojik şefkatin içeriğini oluşturmaktadır.

Şefkat, karşıdakinin içerisinde bulunduğu durumu anlama, kavrama, duygusal bağlılık ve yakınlık hissetme ardından da eyleme geçmeyi gerektirmektedir. Şefkat, bireyler arasında paylaşılan derin ve anlayış dolu bir ilgi, sevgi ve hoşgörü duygusu ile ilgilidir. Başkalarının acılarına, zorluklarına ve gereksinimlerine empati ile yaklaşma becerisi olarak da tanımlanabilir. Şefkat, diğer insanların duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarını anlamayı içermektedir. Ardından anlayışla yaklaşma, destek sağlama ve yardım etme arzusuyla da şekillenmektedir. Bu kavram, genellikle insan ilişkilerinde önemli bir rol oynar ve toplumsal uyumun, dayanışmanın ve insanlar arasındaki destek temelini oluşturur.

Merhamet de şefkat kadar yoğun ve insan yaşamını olumlu etkileyen bir duygu durumudur. Merhamet, başkalarının acısına karşı açık olmak ve onların acısını hafifletmek için istekli olmak ve eyleme geçmeyi gerektirmektedir (Nas ve Sak, 2020). Şefkate olduğu gibi merhamette de bu gerekliliklerin her biri birer süreç olarak gerçekleşmektedir ve bu sistematiklikle meydana gelmesi durumunda merhamet kavramından bahsedilebilmektedir. Merhamet, bir eğilim olarak kabul edilirken şefkat, sevgi nesnesi belli olan bir his olup merhamet duygusunun olgunlaştırılmış hali ve bir adım ilerisidir (Tarhan, 2017). Merhamet hem başkalarına kötülükte bulunmayı engelleyen hem de başkalarına yardım etmeyi sağlayan temel insani duygulardandır (Akın, 2018). Başkalarının güçsüzlük, sıkıntı ve derdine ilgi duyma, onların durumuna acıma ve şefkat gösterme, onlarla ızdırap çekme şeklinde tanımlanmıştır (Hökelekli, 2013). Kendinin ve başkalarının sıkıntılı durumlarına karşı derin bir farkındalık, aynı zamanda da sıkıntıyı giderme isteğini ve çabasını içeren temel bir yardımseverlik ve sevecenlik durumudur (Gilbert, 2009). Merhamet, varoluşun özünde bulunan ve icrasıyla kişinin hem kendisine hem de topluma yaptığı bir iyiliktir (Özcan, 2020).

Merhamet, diğerlerinin acılarına, zorluklarına veya sıkıntılarına karşı derin bir empati ve hassasiyet gösterme durumunu ifade etmektedir. Bu kavram, insanların başkalarına yönelik hoşgörü, anlayış, yardımseverlik ve şefkat duygularını yansıtır. Merhametli bir tavır sergilemek, başkalarının gereksinimlerini anlama, onlara destek olma ve yardım etme arzusuyla şekillenmektedir. Merhamet, insanlar arasındaki ilişkilerde önemli bir rol oynar ve toplumsal uyum, empati ve insanlar arasındaki bağların güçlenmesini destekler. Bu kavram aynı zamanda olgunluk, insanlık değerleri ve olumlu etkileşimlerle ilişkilendirilmektedir.

Hem şefkat hem de merhamet duygusu içerisinde olma ve onların gerektirdiği şekilde eyleme geçme, nesne konumunda olan kişiye yarar sağladığı gibi özne konumunda olan kişiye de yarar sağlamaktadır. Nesne konumunda olana yarar, özne olan tarafın davranışlarının etkisiyle gerçekleştiği gibi psikolojik bir yakınlık ve problemin çözüme kavuşmasının kişiye verdiği duygusal rahatlık şeklinde de gerçekleşmektedir. Bunları daha sistematik olarak şu şekilde sıralayabiliriz: Destek ve yardım, umut ve motivasyon, toplumsal bağ ve kendine güvenin artması. Özne konumunda olan yarar da yukarıda anne örneğinde verdiğimiz yararın dışında yardım etme, empati ve toplumsal destek gibi durumların kişide oluşturduğu psikolojik ferahlıktır. Daha sistematik olarak ifade edecek olursak ruhsal tatmin ve memnuniyet, empati ve anlayış gelişimi, toplumsal bağ ve ilişkilerin güçlenmesi ve olumlu kendilik algısı özne konumunda olanın şefkat ve merhamet anındaki kazanımlarıdır.

## LİTERATÜR İNCELEMESİ

Mevcut literatürde söz konusu değerleri konu edinen, katılımcıları öğretmen ya da öğrencilerden oluşan kimi çalışmalar yer almaktadır. Kırıl ve Başdağ (2017) tarafından yürütülen çalışmada, merhamet değerinin öğrencilere kazandırılması için yapılması gerekenler ile merhamet kavramının gerekliliği sınıf öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda belirlenmeye çalışılmıştır.

Katılımcı sınıf öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu çocuk ve gençlerde merhametin azaldığını belirtmişlerdir. Ayrıca sınıf öğretmenleri merhamet eğitiminin ilkokullarda gerekli olduğunu ifade ederek ailelerin çocuklarına rol model olmaları nedeni ile merhametin öncelikli olarak ailede kazandırılması gerektiğini savunmuşlardır. Merhamet değerinin okulda kazandırılmasına yönelik olarak ise; drama, kitap okuma, film izleme, gerçek hayattan örnekler verme, uygulamalar yapma gibi farklı etkinliklerin kullanılmasını önermişlerdir. Benzer biçimde Bayrak ve Akdemir'in (2021) gerçekleştirdikleri araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin tamamına yakını da çocuklarda ve gençlerde ahlaki olarak merhamet değerinin azaldığını ifade etmişlerdir. Merhamet eğitiminin ortaokulda gerekli olduğu ve ders kitaplarında daha fazla yer verilmesi gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Okul eğitiminde de öğrenci merkezli yöntem ve tekniklerin kullanılmasının yanı sıra kitap okuma, örnek olay incelemesi, drama, tiyatro gibi çeşitli etkinlikler aracılığıyla merhamet değerinin öğrencilere kazandırılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Bayırlı (2020) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sınıf öğretmenlerinin çoğunluğu merhameti; kaynağı Allah olan, onun tarafından insana verilmiş bir duygu ve birilerinin ihtiyacını gidermek şeklinde tanımlamışlardır. Merhamet değerinin öğretiminde ise daha çok telkin ve davranış değiştirme yaklaşımlarını kullandıklarını, öğrencilere sevgi ve saygıyla yaklaşarak doğru rol model olmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Ahlak eğitiminin ailede başladığını belirterek merhamet değerinin öncelikli olarak aile tarafından kazandırılmasının gerektiğini vurgulamışlardır. Kızılkaya ve Sak (2023) araştırmalarında farklı eğitim kademelerinde görev yapan öğretmenlerin merhamet düzeylerini belirlemeye çalışmışlardır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin merhamet düzeylerinin; görev yaptıkları eğitim kademesi, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, mesleki kıdem ve medeni durum gibi değişkenlere göre farklılaşmadığı belirlenmiştir.

Yüksel ve Adıgüzel (2012) ilköğretim öğrencilerinin şefkat ve merhamet değer algılarını karikatür kullanarak belirlemeye çalışmışlardır. Araştırma sonucunda karikatürün ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin şefkat ve merhamet algıları üzerinde etkili olduğu ve bu yolla verilen mesajların öğrenciler tarafından doğru algıladıkları ortaya konulmuştur. Aktaş ve Bozdoğan (2016) tarafından gerçekleştirilen deneysel çalışmada ise, merhamet değerinin kazandırılmasına yönelik zenginleştirilmiş bir içerik ve etkinlik programının uygulanmasının ortaokul öğrencilerinin merhamet değerini olumlu yönde geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Hacikeleşoğlu ve Kartopu'nun (2017) üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdikleri araştırmada ise kendisini 'dindar' olarak niteleyen öğrencilerin merhamet düzeylerinin kendisini 'dindar' olarak görmeyen öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Avşaroğlu'nun (2019) yürüttüğü deneysel çalışmada, üniversite öğrencilerine uygulanan merhamet eğitimi programının katılımcıların merhametli olma düzeylerini artırdığı ve öğrenciler üzerinde oldukça kalıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca; merhamet değerinin öğrenme ile ilişkili olduğu, çeşitli etkinliklerle geliştirilebildiği ve kalıcı hale gelebildiği belirlenmiştir.

Noh ve Cho (2020) tarafından gerçekleştirilen araştırmada öz-eleştiri düzeyi yüksek üniversite öğrencilerine uygulanan farkındalık, şefkat ve merhamet programının öz-eleştiri ve psikolojik sıkıntıları önemli ölçüde azalttığı ortaya konulmuştur. Ayrıca bu öğrencilerin kendine güven ve zihinsel sağlık düzeylerinde büyük bir artış meydana gelmiştir.

## ARAŞTIRMANIN AMACI

Bilgi ve iletişim çağı olarak adlandırılan günümüzde insanların yaşamın farklı alanlarında yer edinebilmeleri sadece edindikleri bilgi ve beceriler ile değil aynı zamanda sahip oldukları değerler ile mümkün olmaktadır. Çağın gerektirdiği yeterlilik ve becerilerin geliştirilmesinin yanı sıra temel insani değerleri benimsemesi de oldukça önemli görülmektedir (İlter, 2020). Öte yandan, gün geçtikçe daha da karmaşık bir hal alan sosyal ve teknolojik sorunların üstesinden gelebilmek için de farklı bakış açıları, farklı yetenekler ve çeşitli değerlere ihtiyaç duyulmaktadır (Borich, 2017). Bu bağlamda toplumun yükseköğrenim gören kesimi olan üniversite öğrencilerinin sahip olduğu değer düzeyinin incelenmesi araştırmaya değer bulunmuştur.

Mevcut araştırmada üniversite öğrencilerinin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma durumları Hakkari Üniversitesi özelinde ele alınmıştır. Şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma durumları öğrencilerin çeşitli demografik değişkenleriyle ilişkili olarak incelenmiştir. Bunlar, cinsiyet, yaş, fakülte/yüksekokul, başarı durumu, ailenin gelir düzeyi, kardeş sayısı, kişinin birlikte yaşama tercihi, babanın eğitim seviyesi, annenin eğitim seviyesi, aileyle yaşama durumu ve anne babanın birliktelik durumudur. Bu çalışmada öğrenciler arasında şefkat ve merhametli olma durumlarının fakülte veya yüksekokul bazlı bir farklılığın oluşup oluşmadığını, kişinin aile yapısı ve özelliklerinin şefkat ve merhametli olmaya yönelik herhangi bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

- Üniversite öğrencilerinin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma düzeyleri nedir?
- Üniversite öğrencilerinin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma düzeyleri cinsiyetlerine göre farklılık göstermekte midir?
- Üniversite öğrencilerinin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma düzeyleri anne-baba birliktelik durumuna göre farklılık göstermekte midir?
- Üniversite öğrencilerinin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma düzeyleri aile ile birlikte yaşama durumlarına göre farklılık göstermekte midir?
- Üniversite öğrencilerinin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma düzeyleri yaşlarına göre farklılık göstermekte midir?
- Üniversite öğrencilerinin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma düzeyleri öğrenim gördükleri fakülte ya da yüksekokula göre farklılık göstermekte midir?
- Üniversite öğrencilerinin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma düzeyleri başarı durumlarına göre farklılık göstermekte midir?

- Üniversite öğrencilerinin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma düzeyleri ailelerinin gelir düzeyine göre farklılık göstermekte midir?
- Üniversite öğrencilerinin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma düzeyleri kardeş sayılarına göre farklılık göstermekte midir?
- Üniversite öğrencilerinin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma düzeyleri birlikte yaşama tercihlerine göre farklılık göstermekte midir?
- Üniversite öğrencilerinin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma düzeyleri babalarının eğitim seviyesine göre farklılık göstermekte midir?
- Üniversite öğrencilerinin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma düzeyleri annelerinin eğitim seviyesine göre farklılık göstermekte midir?

## YÖNTEM

### Araştırmanın Deseni

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma durumlarının çeşitli değişkenler açısından incelendiği tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Betimleme araştırmaları, bir durum ya da olgunun betimlenmesi ve açıklanmasında yararlanılan nicel araştırma yöntemlerindedir (Sönmez ve Alacapınar, 2013). Tarama araştırmaları ise; bir konu veya olay hakkında araştırma katılımcılarının görüş, tutum, ilgi, yetenek vb. özelliklerinin belirlenmeye çalışıldığı araştırmalardır. Bu tür araştırmalarda temel amaç araştırma konusu ile ilgili mevcut durumu belirleyerek popülasyonun özelliklerini tanımlamaktır (Büyüköztürk ve diğ., 2012; Fraenkel ve diğ., 2023).

### Katılımcılar

Çalışmanın katılımcıları, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Hakkari Üniversitesi'nde öğrenim gören 206 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırma katılımcıları, amaçlı örnekleme türlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme (Yıldırım ve Şimşek, 2011) esas alınarak seçilmiştir. Araştırmada yer alan katılımcıların 124'ü kadın, 82'si ise erkektir. Öğrencilerin 48'i Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu'nda, 48'i Çölemerik Meslek Yüksek Okulu'nda, 55'i İlahiyat Fakültesi'nde, 55'i ise Eğitim Fakültesi'nde öğrenim görmektedir. Katılımcıların 9'u hazırlık, 110'u birinci sınıf, 64'ü ikinci sınıf, 12'si üçüncü sınıf, 11'i ise dördüncü sınıf öğrencisidir. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin veriler Tablo 1'de sunulmuştur.

**Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Veriler**

		<i>f</i>	%
<b>Cinsiyet</b>	Kadın	124	60,2
	Erkek	82	39,8
<b>Yaş</b>	17-19	22	10,7
	20-22	113	54,9
	23-25	50	24,3
	27-29	10	4,9
	30 ve üzeri	11	5,3
	<b>Sınıf</b>	Hazırlık	9
1		110	53,4
2		64	31,1
3		12	5,8
4		11	5,3
<b>Fakülte/Yüksekokul</b>	Sağlık Hizmetleri MYO.	48	23,3
	Çölemerik MYO.	48	23,3
	İlahiyat Fakültesi	55	26,7
	Eğitim Fakültesi	55	26,7
<b>Toplam</b>		206	100

### Veri Toplama Araçları

#### *Kişisel Bilgi Formu*

Kişisel bilgi formunda katılımcılar ile ilgili cinsiyet, yaş, fakülte/yüksekokul türü, başarı durumu, kardeş sayısı, anne-baba eğitim düzeyi gibi 11 farklı değişkene yönelik sorular yer almaktadır.

#### *Şefkat-Merhamet Ölçeği*

Ölçme aracı Cho ve diğerleri (2018) tarafından geliştirilmiş olup Sarıçam ve Erdemir (2019) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçekte “Şefkat”, “Ben-merkezcilik” ve “Merhamet” olarak adlandırılan üç alt boyut ve 15 madde yer almaktadır. Beşli likert tipinde geliştirilen ölçeğin yanıt seçenekleri; (1) “Benim için hiç doğru değil”, (2) “Benim için doğru değil”, (3) “Ne doğru ne yanlış”, (4) “Benim için doğru” ve (5) “Benim için çok doğru” şeklinde belirlenmiştir. Ölçeğin özgün halinde Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ölçeğin geneli için  $\alpha=.85$ , merhamet alt boyutu için  $\alpha=.78$ , ben-merkezcilik alt boyutu için  $\alpha=.72$  ve şefkat alt boyutu için  $\alpha=.75$  olarak hesaplanmıştır. Türkçe'ye uyarlama çalışmasında iç tutarlılık katsayısı merhamet alt boyutu için  $\alpha=.69$ ; ben-merkezcilik alt boyutu için  $\alpha=.75$  ve şefkat alt boyutu için  $\alpha=.70$  olarak bulunmuştur. Ölçekten alınacak en yüksek puan 75 olup artan puanlar ilgili boyuta ait değer artışı göstermektedir.



## Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri 206 üniversite öğrencisine çevrimiçi olarak uygulanan ölçek aracılığıyla toplanmış ve SPSS paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma verilerinin normal dağılım gösterip göstermediğinin belirlenebilmesi için çarpıklık, basıklık katsayıları ve Kolmogorov-Smirnov testinden yararlanılmıştır. Normallik analizlerine ilişkin değerler Tablo 2’de sunulmuştur.

**Tablo 2: Normal Dağılım Analizine İlişkin Bulgular**

Kolmogorov-Smirnov İstatistik	Anamlılık	Çarpıklık Katsayısı	Standart Hata	Basıklık Katsayısı	Standart Hata	Çarpıklık Katsayısı/Standart Hata
0.092	0.000	-0.976	0.169	1.545	0.337	5.775

Verilerin normal dağılım gösterdiğinin varsayılabilmesi için Kolmogorov-Smirnov testinin anlamlılık değerinin .05’ten büyük olması, çarpıklık katsayılarının +1 ile -1 arasında yer alması ve çarpıklık katsayısının bu değer in standart hatasına oranının 1.96’dan küçük olması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2011; Huck, 2012). Tablo 2’de yer alan bulgular incelendiğinde araştırma verilerinin normal dağılım ölçütlerini karşılamadıkları belirlenmiş ve bu nedenle verilerin analizinde parametrik olmayan analiz yöntemlerinden yararlanılmıştır.

Verilerin analizinde öncelikli olarak yüzde, frekans, ortalama ve standart sapma değerlerinin belirlenmesine yönelik tanımlayıcı istatistikler gerçekleştirilmiş, sonrasında ise iki alt kategorili değişkenlere yönelik karşılaştırmalarda Mann Whitney-U testi, üç veya üzeri alt kategorili değişkenlere yönelik karşılaştırmalarda ise Kruskal Wallis-H testi uygulanmıştır. Kruskal Wallis-H testinin anlamlı çıktığı durumlarda ise hangi kategoriler arasında fark bulunduğunu belirleyebilmek için çoklu karşılaştırma testlerinden Benferroni testi kullanılmıştır. Beşli likert ölçekten elde edilen puanların yorumlanmasında; aralık sayısı seçenek sayısına bölünerek aralık katsayısı ( $4/5=0.80$ ) elde edilmiştir. 1.00 - 1.80 için “Benim için hiç doğru değil”, 1.81 - 2.60 için “Benim için doğru değil”, 2.61 - 3.40 için “Ne doğru ne yanlış”, 3.41 - 4.20 için “Benim için doğru” ve 4.21 - 5.00 için “Benim için çok doğru” puan aralıkları temel alınmıştır.

## Yayın Etiği

Bu çalışma için Hakkari Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’ndan 23.01.2023 tarih ve 2023/10 sayılı etik kurul izni alınmıştır.

## BULGULAR

Üniversite öğrencilerinin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma durumlarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 3’te sunulmuştur.

**Tablo 3: Üniversite Öğrencilerinin Şefkat ve Merhamet Değerlerine Sahip Olma Düzeylerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler**

	N	En Düşük	En Yüksek	$\bar{x}$	Ss
Şefkat-Merhamet Ölçeği Toplam Puanı	206	2,20	5,00	4,08	0,46

Tablo 3 incelendiğinde, katılımcı öğrencilerin araştırma kapsamındaki değerlere sahip olma düzeylerinin “Benim için doğru” puan aralığında (3.41 - 4.20) ve yüksek düzeyde olduğu ( $\bar{x}$ =4.08) görülmektedir.

Araştırma kapsamında katılımcıların şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma durumları bazı demografik değişkenlere göre incelenmiştir. Üniversite öğrencilerinin cinsiyet, anne-baba birliktelik durumu ve aileyle yaşama durumu değişkenlerine göre şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma düzeylerine ilişkin bulgular Tablo 4’te gösterilmiştir.

**Tablo 4: Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyet, Anne-Baba Birliktelik Durumu ve Aileyle Yaşama Durumu Değişkenlerine Göre Şefkat ve Merhamet Değerlerine Sahip Olma Düzeylerine İlişkin Mann Whitney-U Testi Sonuçları**

Değişken	Kategori	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Cinsiyet	Kadın	124	112,13	13904,12	4013,50	0,010
	Erkek	82	90,45	7416,90		
Anne-baba birliktelik durumu	Birlikte	190	102,79	19530,10	1654,50	0,556
	Ayrı	16	111,91	1790,16		
Aileyle yaşama durumu	Ailemle yaşıyorum	101	108,46	10954,46	4802,00	0,241
	Pansiyonda/yurtta kalıyorum	105	98,73	10336,65		

Tablo 4 incelendiğinde öğrencilerin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma düzeyleri anne-baba birliktelik durumu ve aileyle yaşama durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermezken ( $p>.05$ ) cinsiyet değişkenine göre oluşturulan grupların sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunduğu görülmektedir ( $p<.05$ ). Kadın öğrencilerin sıra ortalaması değerinin (112,13) erkek öğrencilerin sıra ortalaması değerinden (90.45) daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Üniversite Öğrencilerinin yaş, fakülte/yüksekokul, başarı durumu, aile geliri, kardeş sayısı, birlikte yaşama tercihi, baba ve anne eğitim seviyesi değişkenlerine göre şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma düzeylerine ilişkin bulgular Tablo 5’te gösterilmiştir.

**Tablo 5: Üniversite Öğrencilerinin Yaş, Fakülte/Yüksekokul, Başarı Durumu, Aile Geliri, Kardeş Sayısı, Birlikte Yaşama Tercihi, Baba ve Anne Eğitim Seviyesi Değişkenlerine Göre Şefkat ve Merhamet Değerlerine Sahip Olma Düzeylerine İlişkin Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları**

Değişken	Kategori	N	Sıra Ortalaması	SD	H	p	Fark
Yaş	17-19	22	79,8	4	10,31	0,035*	1-5
	20-22	113	102,73				
	23-25	50	107,08				
	27-29	10	96,2				
	30 ve üzeri	11	149,18				
Fakülte/Yüksekokul	Sağlık Hizmetleri MYO.	48	118,41	3	5,14	0,161	-
	Çölemerik MYO.	48	98,01				
	İlahiyat Fakültesi	55	105,62				
	Eğitim Fakültesi	55	93,16				
Başarı durumu	Düşük	8	60,38	3	10,13	0,017*	1-3 2-3
	Orta	82	93,66				
	İyi	95	115,21				
	Çok İyi	21	105,38				
Ailenin geliri	Asgari ücretten düşük	83	104,22	2	1,01	0,604	-
	Asgari ücret	73	107,43				
	Asgari ücretten fazla	50	96,57				
Kardeş sayısı	1	2	102,25	5	0,73	0,981	-
	2	8	111,5				
	3	23	96,61				
	4	30	99,43				
	5	34	106,82				
	6 ve üzeri	109	104,47				
Birlikte yaşama tercihi	Aile	125	111,52	2	6,00	0,050*	3-1
	Arkadaş	20	96,8				
	Yalnız	61	89,27				
Baba eğitim seviyesi	Okur-yazar değil	18	135,11	6	7,59	0,269	-
	Okur-yazar	14	109,68				
	İlkokul	70	98,47				
	Ortaokul	32	100,8				
	Lise	55	104,88				
	Ön lisans	8	95,31				
	Lisans	9	78,22				
Anne eğitim seviyesi	Okur-yazar değil	101	110,97	6	11,19	0,083	-
	Okur-yazar	21	99,69				
	İlkokul	46	86,76				
	Ortaokul	25	112,44				
	Lise	10	113,3				
	Ön lisans	2	40				
	Lisans	1	4,5				

Tablo 5’ te yer alan bulgulara göre katılımcıların şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma düzeylerinin; fakülte/yüksekokul, aile geliri, kardeş sayısı, baba ve anne eğitim seviyesi değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür ( $p>.05$ ). Bununla birlikte; yaş, başarı durumu ve birlikte yaşama değişkenlerinin ise öğrencilerin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşturduğu belirlenmiştir ( $p<.05$ ). 30 ve üzeri yaş grubundaki öğrencilerin söz konusu değerlere sahip olma düzeylerinin 17-19 yaş grubundaki öğrencilerin düzeylerinden anlamlı bir biçimde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Başarı durumu değişkenine bakıldığında ise başarı durumunu iyi olarak değerlendiren öğrencilerin şefkat-merhamet ölçeğinden aldıkları puanların sıra ortalamasının, başarı durumunu düşük ve orta olarak değerlendiren öğrencilerin puanlarının sıra ortalamasından daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca seçme şansları bulunması durumunda yalnız yaşamayı isteyen öğrencilerin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma düzeylerinin, aileleriyle birlikte yaşamayı tercih eden öğrencilerin düzeylerinden anlamlı olarak daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

## SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüzde toplumsal değerlerin ve insan ilişkilerinin dinamikleri giderek önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, üniversite öğrencilerinin sahip olduğu şefkat ve merhamet değerleri, bireysel ve toplumsal düzeyde birçok etkiyi belirleyebilir. Bu araştırmada, üniversite öğrencilerinin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma durumları, çeşitli demografik değişkenler ışığında incelenmiştir.

Araştırmanın sonuçlarına göre, katılımcı öğrencilerin genel olarak araştırma kapsamındaki şefkat ve merhamet değerlerine yüksek düzeyde sahip oldukları gözlemlenmiştir. Bu durum, genç neslin insanlara ve çevresine duyarlılık gösterme eğilimini yansıtabilir ve toplumsal dayanışma potansiyelini artırabilir. Ancak, Kıral ve Başdağ’ın (2016) çalışmasındaki sınıf öğretmenleri ile Bayrak ve Akdemir’in (2021) çalışmasındaki sosyal bilgiler öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun toplumdaki çocuk ve gençlerde merhamet değerinin bulunmadığını ya da azlığını ifade etmeleri, bu araştırmadan elde edilen sonuçlarla zıt bir bulgu olarak öne çıkmaktadır. Buna karşın, Yüksel ve Adıgüzel’in (2012) çalışmasındaki katılımcılarının hepsinin şefkat ve merhamet değerine sahip oldukları sonucuna varılması, bu değerlerin bazı öğrenci gruplarında daha belirgin olabileceğini veya değerlerin algılanmasında farklılıkların olabileceğini göstermektedir. Öyle ki öğretmenlerin bakış açısı çocuk ve gençlerin merhamet değerine yeterince sahip olmadıkları biçimindeyken, üniversite öğrencilerinin katılımcı olarak yer aldıkları betimsel çalışmalarda ise öğrencilerin kendilerini şefkat ve merhamet değerlerine sahip olarak algıladıkları görülmektedir. Sonuç olarak, bu üç farklı çalışmanın sonuçları birbiriyle çelişkili gibi görünse de gençlerin şefkat ve merhamet değerleri konusundaki tutumlarının çeşitli faktörlere bağlı olarak değişebileceğini ve bu tür değerlerin toplumsal düzeyde anlaşılmasının karmaşık olabileceğini söyleyebiliriz.

Çalışma, öğrencilerin şefkat ve merhamet değerlerine sahip olma düzeylerini farklı demografik değişkenlerle incelemiş ve bu noktada bazı çıkarımlar sağlamıştır. Örneğin, cinsiyet ayrımı dikkate alındığında, kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek bir şefkat ve merhamet düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, cinsiyet rolleri ve toplumsal algılamaların bu değerlerin gelişimi üzerindeki etkilerini göstermesi açısından önemli bir bulgudur. Hacıkeleşoğlu ile Kartopu'nun (2017) "Merhamet ve Dindarlık: Üniversite Öğrencileri Üzerine Ampirik Bir Araştırma" adlı çalışmalarında ulaşılan sonuç mevcut araştırmada elde edilen sonuçla örtüşmektedir. Bu durumun ise kadınların duygusal yapı, fiziksel özellik ve annelik gibi güdülerinden kaynaklanabileceği belirtilmektedir (Hacıkeleşoğlu ve Kartopu, 2017).

Ayrıca, yaş ve başarı durumu gibi değişkenlerin de öğrencilerin şefkat ve merhamet değerleri üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Araştırmada, 30 yaş ve üzeri öğrencilerin bu değerlere daha yüksek bir düzeyde sahip oldukları saptanmıştır. Bu bulguyu destekler nitelikte Hacıkeleşoğlu ile Kartopu'nun (2017) çalışmasında da yaş ilerledikçe merhamet düzeyinin arttığı tespit edilmiştir. Aynı şekilde, başarı durumunu iyi olarak değerlendiren öğrencilerin bu değerlere daha fazla sahip olduğu gözlemlenmiştir. Direkt olarak şefkat ve merhamet düzeyini ölçen bir çalışma olmasa da şefkatin başka bir boyutunu ölçen Mameghani ve diğerlerinin (2020) "Üniversite Öğrencilerinin Öz-Şefkat, Hasbîlik ve Affetme Düzeylerinin İncelenmesi" adlı çalışmasında öz-şefkat düzeyleri ile cinsiyet, kiminle yaşadığı, yaşadığı yer, devam ettiği program ve sınıf düzeyi gibi değişkenler arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

Araştırma, öğrencilerin aile durumlarına ve tercihlerine de dikkat çekmiştir. Yalnız yaşamayı tercih eden öğrencilerin, aileleriyle birlikte yaşamayı tercih edenlere göre daha düşük bir şefkat ve merhamet düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir. Bu durum, sosyal destek sistemlerinin bireyin içsel değerlerine nasıl yansıdığını anlamamız açısından önemlidir. Bu bağlamda, aile durumu ve yaşam tercihlerinin bireylerin duygusal değerleri üzerindeki etkisi üzerine düşünüldüğünde, ailelerin ve sosyal çevrenin bireylerin değerlerini nasıl şekillendirdiği anlaşılabilir. Örneğin, aileyle birlikte yaşamayı tercih eden öğrencilerin, aile içinde gelişen sosyal etkileşimlerin ve değerlerin şekillenmesine katkıda bulunduğu düşünülebilir. Ayrıca, yalnız yaşamayı tercih eden öğrencilerin daha düşük şefkat ve merhamet düzeyine sahip olması, sosyal destek eksikliğinin veya izolasyonun bu değerlerin gelişimini nasıl etkileyebileceğine dair bir gösterge olabilir.

Sonuç olarak, bu araştırma üniversite öğrencilerinin sahip oldukları şefkat ve merhamet değerlerinin karmaşık bir şekilde demografik değişkenlere bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, eğitim ve toplumun yapılandırılmasında duyarlılık ve yardımlaşmanın nasıl şekillendirilebileceği konusunda önemli ipuçları sunmaktadır. Gelecekteki çalışmalar, bu değerlerin gelişimini daha derinlemesine inceleyerek toplumun genel refahına nasıl katkıda bulunduğunu daha ayrıntılı bir şekilde anlamamıza yardımcı olabilir.

Bu sonuçlardan hareketle şu önerilerde bulunabiliriz: Üniversiteler, öğrencilerin şefkat ve merhamet değerlerini daha da geliştirebilmeleri için duyarlılık eğitimlerini programlarına dahil edebilir. Bu eğitimler, öğrencilere empati, anlayış ve yardımlaşma becerilerini artırmada yardımcı olabilir. Cinsiyet, yaş ve sosyal durum gibi demografik faktörlerin, şefkat ve merhamet değerlerini nasıl etkilediği konusundaki farkındalığı artırmak önemlidir. Üniversiteler, öğrencilere bu farklılıkları anlamada ve değerlerini daha iyi ifade etmede yardımcı olacak platformlar sağlayabilir. Yaşam becerileri ve empati gelişimi üzerine atölye veya seminerler düzenlemek, öğrencilerin insanlar arasındaki ilişkileri daha iyi anlamalarına ve yardımcı olmalarına destek sağlayabilir. Bu etkinlikler, kişisel ve profesyonel gelişimlerini destekleyebilir. Araştırmamızın gösterdiği gibi aile durumu ve tercihleri, şefkat ve merhamet değerlerini etkileyebilir. Üniversiteler, öğrencilere aile içi iletişim ve destek sistemleri hakkında bilgi sağlamak için programlar düzenleyebilir. Öğrencilere, toplumsal hizmet projelerine katılma fırsatları sunarak gerçek dünyada şefkat ve merhamet değerlerini uygulama şansı vermek, bu değerlerin günlük yaşama entegre edilmesini sağlayabilir. Üniversiteler, öğrencilere değerlerin ve etik anlayışın hayatları üzerindeki etkilerini daha fazla anlamalarını sağlayacak etkinlikler düzenleyebilir. Bu tür farkındalık artırıcı etkinlikler, öğrencilerin değerlerini daha bilinçli bir şekilde yaşamalarına yardımcı olabilir. Farklı disiplinler arası iş birlikleri, öğrencilere farklı perspektifler sunabilir ve şefkat ve merhametin psikolojik, sosyolojik ve etik yönlerini daha iyi anlamalarına katkıda bulunabilir. Bu araştırmayı temel alarak gelecekte daha geniş örneklem ve kapsamla yapılacak çalışmalar, şefkat ve merhamet değerlerinin diğer faktörlerle nasıl ilişkilendirildiğini daha iyi anlamamızı sağlayabilir.

## KAYNAKÇA

- Akm, Ş. H. (2018). Merhamet kavramı ve Schopenhauer'in merhamet yaklaşımının değerlendirilerek farklı düşünürlerin görüşleriyle karşılaştırılması. *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 5(3), 126-131.
- Aktaş, Z. & Bozdoğan, A. E. (2016). Fen bilimleri dersi "İnsan ve Çevre" ünitesiyle bütünleştirilmiş etkinliklerin ortaokul öğrencilerinin merhamet değerini kazanmalarına etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 14(32), 39-57.
- Avşaroğlu, S. (2019). Merhamet eğitimi programının üniversite öğrencilerinin merhametli olma düzeylerine etkisi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 2484-2500.
- Bayırlı, H. (2020). Merhamet değeri: Sınıf öğretmenlerinin görüşleri ve etkinlik örnekleri. *Cumhuriyet Uluslararası Dergisi*, 9(2), 468-493. <http://dx.doi.org/10.30703/cije.619866>
- Bayrak, B. & Akdemir, A. (2021). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin bakış açısından etik değer olarak merhamet kavramı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 10(1), 370-383.
- Borich, G. (2017). *Effective teaching methods: Research-based practice*. Pearson.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.

- Cho, H., Noh, S., Park, S., Ryu, S., Misan, V., & Lee, J. S. (2018). The development and validation of the Lovingkindness-Compassion Scale. *Personality and Individual Differences*, 124, 141-144. Doi: 10.1016/j.paid.2017.12.019
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2023). *How to design and evaluate research in education*. McGraw Hill.
- Gilbert, P. (2009). Introducing compassion-focused therapy. *Advances in Psychiatric Treatment*, 15, 199-208.
- Gündoğan, S. (2022). Din felsefesi açısından doğa ile bütünleşmek: doğa ve ekolojik bilincin oluşumuna dair bir inceleme, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52, 9-32.
- Gündoğan, S. & Kartal, B. (2022). Dinî ve psikolojik açıdan ahlâki bir değer örneği olarak emanet, Ö. Tural & B. Kartal (Ed.), *Farklı Disiplinlerin Perspektifinden Değerler içinde* (s. 19-34). Sonçağ Akademi.
- Hacıkeleşoğlu, H., & Kartopu, S. (2017). Merhamet ve dindarlık: Üniversite öğrencileri üzerine ampirik bir araştırma. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 59, 203-227.
- Hökelekli, H. (2013). Ailede, okulda, toplumda değerler psikolojisi ve eğitimi. *Timaş Yayınları*.
- Huck, S. W. (2012). *Reading statistics and research*. Pearson.
- İlter, İ. (2020). Değerin tanımı ve değer sınıflandırmaları. G. Izgar & B. Dilmaç (Ed.), *Değer eğitimi: Kavram, ilke ve yaklaşımlar, içinde* (s. 33-64). Pegem Akademi.
- Kartal, S. (2022). 21. yüzyılda çocuk gelişimi ve değerler, Ö. Tural & B. Kartal (Ed.), *Farklı Disiplinlerin Perspektifinden Değerler içinde* (s. 97-108). Sonçağ Akademi.
- Kıral, B. & Başdağ, S. (2016). Sınıf öğretmenlerinin merhamet eğitimine ilişkin görüşleri. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Özel Sayı*, 80-96. Doi: 10.24315/trkefd.366689
- Kızılkaya, G. & Sak, R. (2023). Farklı kademelerde görev yapan öğretmenler ile okul öncesi öğretmenlerinin merhamet düzeylerinin karşılaştırılması. 10. Çukurova Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi, (s. 760-774). Adana, Türkiye.
- Mameghani, S. S., Taşan, D., & Saylan, E. (2020). Üniversite öğrencilerinin öz-şefkat, hasbîlik ve affetme düzeylerinin incelenmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimleri Dergisi*, 12(2), 220-244.
- Nas, E. & Sak, R. (2020). Merhamet ve merhamet odaklı terapi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 64-84.
- Noh, S. & Cho, H. (2020). Psychological and physiological effects of the mindful lovingkindness compassion program on highly self-critical university students in South Korea. *Frontiers in Psychology*, 11, 585743. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.585743>
- Özcan, Z. (2020). Merhamet psikolojisi: Zihinsel imgeler ışığında merhamet. *Çamlıca Yayınları*.
- Sarıçam, H., & Erdemir, N. (2019). Şefkat-Merhamet Ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. 3. Uluslararası Eğitim ve Değerler Sempozyumu-ISOEVA E-Kitabı (s.152-163). İstanbul, Türkiye. Doi: 10.13140/RG.2.2.18792.01288
- Sönmez, V., & Alacapınar, F. G. (2013). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Tarhan, N. (2017). *Duyguların psikolojisi ve duygusal zekâ*. Timaş Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, Ş. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yüksel, İ. & Adıgüzel, A. (2012). Değer eğitiminde karikatür kullanımı: İlköğretim öğretim öğrencilerinin şefkat ve merhamet değer algılarının belirlenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(3), 301-311.